

Motion till riksdagen 2022/23:613

av **Markus Kallifatides (S)**

Demokratisk kontroll över den kommunala välfärden

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga en reformering av lagen (2008:962) om valfrihetssystem inom kommunal välfärd och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I tretton år har lagen om valfrihetssystem tillämpats inom den kommunala välfärden, vilken bl.a. inbegriper hemtjänst, äldreomsorg och social omsorg för personer med funktionsnedsättning.

Lagen innebär att företag som uppfyller vissa minimikrav fritt kan etablera sig inom s.k. valfrihetssystem och därigenom få ersättning från det offentliga för att utföra kommunal välfärdsverksamhet. Efter tretton år kan det dock konstateras att lagen inte nått upp till målsättningen om ökad kvalitet, effektivitet och bättre villkor för arbetstagare som utlovades i förarbetena (se prop. 2008/09:29 s. 18).

Istället har lagen skapat en marknad där företag höjer sina vinstmarginaler genom att minutstyra arbetstagare, minska tiden med brukare och underlåta att ingå kollektivavtal (Corlet Walker m.fl., 2022; Andersson, 2022). Marknadiseringen har också spridits i hela systemet och drabbar anställda och brukare hos både offentliga och idéburna utförare. Av medlemmar i Kommunal som arbetar inom hemtjänsten uppger 38 procent att de arbetar enligt strikt minutstyrning och 49 procent att de arbetar enligt flexibel minutstyrning (Andersson, 2022, s. 6). Lagen minskar också möjligheten till ansvarsutkrävande – istället för att kommuner ansvarar för kvaliteten och står till svars för brister förväntas individer, som ofta är i en mycket utsatt ställning, utvärdera och ta ansvar för kvaliteten på sin välfärd genom brukarundersökningar och kundval.

Lagen har också gjort det möjligt för fusk och arbetslivskriminalitet att spridas inom välfärden, och i synnerhet hemtjänsten. I vissa fall har det även funnits direkta

kopplingar till organiserad brottslighet (Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten, 2020). Kopplingen till fusk och brottslighet görs av åtta myndigheter – däribland Skatteverket, polisen och Arbetsmiljöverket – som gemensamt bedömt att vård- och omsorgsbranschen är en av de branscher som påverkas mest av osund konkurrens i form av arbetslivskriminalitet (Arbetsmiljöverket, 2021, s. 4 och s. 30).

Kommunerna saknar vidare realistiska möjligheter att utöva en tillräckligt effektiv tillsyn av verksamheter (Statskontoret, 2012, s. 207). Detta eftersom det ofta rör sig om ett stort antal aktörer som ska granskas samtidigt som det går att tjäna stora summor pengar på att runda lagar, regler och kontraktsvillkor. Det blir därför väldigt resurskrävande för kommunerna att granska fusk, brottslighet och brister samt säkerställa att avstängda aktörer inte kan fortsätta sin verksamhet med ett nytt namn efter avstängning. Kommunernas utmaningar blir särskilt tydliga i journalisterna Karl Martinssons och Mira Klingberg Hjorts granskning av hemtjänstsektorn, i vilken de fann

- att avtal med 66 hemtjänstföretag i 27 kommuner sedan 2013 har sagts upp eller hävts på grund av fusk
- att välfärdsföretag systematiskt utnyttjar kommuner och brukare genom att begära ersättning för tjänster som aldrig utförs
- att arbetsgivare straffat arbetstagare som involverat facket vid konflikt och
- att välfärdsföretag kunnat fortsätta sin verksamhet i en kommun trots att avtal sagts upp eller hävts t.ex. på grund av fusk i andra närliggande kommuner (Martinsson och Klingberg Hjort, 2021).

Mot bakgrund av ovanstående kan det konstateras att lagen om valfrihetssystem efter tretton år inte förverkligat vad som utlovades när lagen infördes.

Välfärden ska alltid organiseras och fördelas utifrån behov, och välfärdens resurser ska gå till just välfärden – inte till privata vinster. Idéburna verksamheter kan bidra till välfärden, men marknadsexperiment och jakten på vinstutdelning hör inte hemma här.

Grundutbudet i välfärden bör utföras i offentlig regi för att säkra stabilitet, hög kvalitet och jämlik tillgång till välfärd. En avsevärt större andel av välfärdstjänsterna än idag bör också utföras av idéburna organisationer för att säkra medborgarnas möjlighet att välja utförare samt för att tillvarata och kanalisera medborgarnas solidaritet, engagemang och utvecklingskraft inom välfärden. Genom dessa förändringar kan vi möjliggöra en styrning av välfärden som är baserad på reell tillit till arbetstagare och mellan aktörer på olika nivåer i hela välfärdssystemet.

Ett första steg för att uppnå detta är att reformera lagen om valfrihetssystem inom kommunal välfärd till förmån för ett system som sätter brukarnas behov i centrum och där idéburna organisationer vid sidan om offentliga utförare ges reell möjlighet att delta på goda villkor.

Referenser

Andersson, Hampus (2022). Kommunal. En hemtjänst att lita på – från stressiga minutscheman till hållbar tillitsstyrning

Arbetsmiljöverket m.fl. (2021). Lägesbild 2021 – För det myndighetsgemensamma arbetet mot fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet

Corlet Walker, C. m.fl. (2022). A critique of the marketisation of long-term residential and nursing home care, *The Lancet*, Vol. 3, s. e298–e306

Martinsson, Karl och Klingberg Hjort, Mira (2021). Hemtjänstmaffian: miljonsvindeln som förändrade äldreomsorgen (Atlas förlag)

Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten (2020). <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/organiserad-brottslighet/myndighetsgemensam-satsning-mot-organiserad-brottslighet/>

Statskontoret (2012). Den effektiva staten

Markus Kallifatides (S)